

"Vicdanın anasır-ı erbaası ve ruhun dört havassı olan 'irade, zihin, his, lâtife-i Rabbâniye' her birinin bir gâyâtü'l-gâyâtı vardır. İradenin ibadetullahtır. Zihnin mârifetullahtır. Hissin Muhabbetullahtır. Lâtifenin müşahadetullahtır." İzahı?

"Vicdanın anâsır-ı erbaası ve ruhun dört havassı olan **'irade, zihin, his, lâtife-i Rabbaniye'** her birinin bir gayetü'l gayâtı var: İradenin ibadetullahtır. Zihnin, mârifetullahtır. Hissin, muhabbetullahtır. Lâtifenin, müşahadetullahtır. Takva denilen ibadet-i kâmile, dördünü tazammun eder. Şeriat, şunları hem tenmiye, hem tehzip, hem bu gayetü'l-gayâta sevk eder."(1)

Yukarıdaki metinde geçen ibareleri parçalayarak gücümüz nispetinde ve sözü de fazla uzatmadan izahlarını yapmaya çalışacağız:

Vicdanın anasır-ı erbaası: Anasır-ı erbaa, dört unsur demektir ki, mahlukatın yaratılmasında sebep olarak esas kabul edilir. Bunlar **hava, toprak, ateş** ve **su**dur. Üstadımız burada bir benzetme yaparak herhalde şu manayı kastetmiştir:

Nasıl ki şu âlem dört ana unsur ve bu unsurların birleşmesinden meydana gelmiştir; aynen öyle de vicdanın da dört ana unsuru ve ruhun da dört havassı vardır. Bunlar **irade, zihin, his** ve **latife-i Rabbaniye**dir. Vicdanın ve ruhun hayatı ve devamı, ancak bu dört unsurun varlığı ve birleşmesiyle sağlanır. Vicdanı vicdan ve ruhu ruh yapan, bu dört unsurun vazifelerini görmesi ve gayelerini yerine getirmesidir.

İradenin ibadetullahtır: İradenin gayetü-l gayatı ve vazifesi ibadettir. Şimdi örneklerle bu ibareyi açalım:

Birinci Örnek: Bir kimse namaz kılariken son oturuşta otursa ve uyusa, sonra uyanınca selam verse ve namazdan çıksa, bu kişinin namazı tamam değildir. Bunun sebebi şudur: Son oturuş namazın farzlarından. Son oturuşta uyuyan kimse, oturuşunu iradesiyle yapmamıştır. Zira uykuda yapılan iş iradeye tabi değildir. Bu sebepten de ibadetten sayılmamaktadır. Bu kişinin, uyandıktan sonra hemen selam vermemesi ve iradesiyle bir tahiyat miktarı oturması lazımdır. Sonra selam verir ve sehiv secdesiyle namazı tamamlar.

Gördüğünüz gibi, **ibadet ancak kişinin iradesiyle yapılabilir.** Uykuda yapılan iş iradeye bağlı olmadığından dolayı, son oturuşta uyuyan kimsenin son oturuşu geçerli sayılmamakta ve uyandığı zaman iradesiyle son oturuşu yapması istenmektedir.

İkinci Örnek: Yine uykudan yola çıkarsak, insan rüyasında hac yapsa, sadaka verse, Kur'an okusa ya da başka bir ibadetle meşgul olsa, kişiye sevap yazılmaz. Bunun sebebi, ibadetin irade ile yapılabileceği, uykuda ise iradenin olmamasıdır.

Şu noktaya dikkat edelim: **İnsan sadece düşünmesi ve niyetiyle sevap alabilirken, rüyasında yaptığı ibadetten dolayı hiçbir sevap alamamaktadır.** Bunun sebebi, düşünce ve niyetin iradeyle yapılması, uykudaki ibadetin ise irade dışında yapılmasıdır.

Üçüncü Örnek: Bir kimse oruç tutmaya niyet etmeksizin bütün gün aç kalsa, yemese ve içmese oruç sevabı alamaz. Demek orucu oruç yapan ve kişiye oruç tutma sevabını kazandıran şey, sadece yememesi ve içmemesi değildir. Asıl sevabı kazandıran şey kişinin niyetidir. Niyet de iradeye tabidir.

Dördüncü Örnek: Bir kimse camiye girse ve camiden hiç çıkmaksızın yıllarca camide kalsa, eğer niyeti yoksa itikaf yapmış sayılmaz. İtikafın sahih olabilmesi kişinin niyetine bağlıdır. Şimdi şunu düşünelim: Bir kişi itikaf niyetiyle camiye giriyor ve sadece 5 dakika kalıyor. Bu kişiye itikaf sevabı veriliyor. Ama diğer kişi camide günlerce kalıyor; ama sadece niyet etmeyi terk ettiği için hiçbir sevaba nail olamıyor. Bunun sebebi, ibadetin niyete, niyetin de iradeye bağlı olmasıdır.

Her ibadetin başında niçin niyet edildiğinin de hikmeti budur. Biz örnekleri daha fazla çoğaltmaya gerek duymuyoruz. Sizler cihadı, haccı ve diğer ibadetleri örneklerle kıyas edebilirsiniz.

İşte iradenin gayesi, adet ile ibadeti birbirinden ayırt etmektir. Basit bir amel iradeye taalluk ederek ibadet olabilirken, büyük bir ibadet iradeye taalluk etmezse sadece adet olarak kalmaktadır.

Yine **“iradenin ibadetullahtır.”** sözü ile şu mana da kastedilmiş olabilir. İbadet, Allah'ın emirlerini yapmak ve nehiyelerinden sakınmaktır. İrade ise, bir şeydeki tercih kabiliyetidir. O halde, **“iradenin gayetü-l gayatı ve vazifesi ibadettir.”** sözünden murad şudur: İnsan kendisine verilen iradeyle Allah'ın **“yap”** dediğini yapmalı ve **“yapma”** dediğini yapmamalıdır. Yani irademize Cenab-ı Hakk'ın emir ve yasakları yön vermeli ve irademizi ibadeti tercihte kullanmalıyız.

Zihnin, marifetullahtır: Marifetullah, Allah ile ilgili bilgi sahibi olmak demektir. Yani Allah'ı isim ve sıfatlarıyla tanımak ve bu isim ve sıfatların tecellisini âlem aynalarında seyredabilmektir. Zihinden maksat ise, esma-i ilahiyyeyi keşfedecek olan akıldır.

Üstadımız [Altıncı Söz'de](#) akıl ile ilgili şöyle diyor:

“...Malik-i hakikîsine satılsa ve Onun hesabına çalıştırsa, **akıl öyle tılsımlı bir anahtar olur ki**, şu kâinatta olan nihayetsiz rahmet hazinelerini ve hikmet definelerini açar. Ve bununla sahibini saadet-i ebediyeye müheyya eden bir mürşid-i Rabbânî derecesine çıkar...”

İşte **akıl vazifesi, Allah'ın isim ve sıfatlarını keşfetmektir**. Her bir varlık bir kitaptır. Akıl, o kitapta yazılmış olan esma-i ilahiyyeyi okumalıdır. Her bir mahlûk bir tezgâhtır. Akıl, o tezgâhta dokunan sıfat-ı subhaniyeyi keşfetmelidir. Her bir varlık bir aynadır. Akıl, o aynada tecelli edeni görmelidir.

Hülasa aklın vazifesi, Allah'ı isim ve sıfatlarıyla tanıyarak marifetullahta yükselmektir.

Hissin, muhabbetullahtır: Buradaki histen murad kalptir. Muhabbetullah, Allah'ı sevmek demektir. Kalbin vazifesi bu sevgiye mazhar ve mahal olmaktır. Zaten zihin vazifesini yaparak Cenab-ı Hakkın isim ve sıfatlarını keşfettiğinde, ister istemez kalpte Allah sevgisi doğacaktır. **Allah bilgisi, Allah sevgisinin tohumudur. Bir kalbe Allah bilgisi tohumu düşerse, o kalpte muhabbetullah ağacı biter.** Kişi sevdiğini, tanıdığı ve bildiği nispette sever. Kişi Allah'ı ne kadar tanırsa, o nispette sever.

Demek, ilk vazife zihndir. Zihin Allah'ı tanımalı ve marifetullahta yükselmeli ki, kalp de vazifesini yapsın ve Allah sevgisinde ilerlesin.

Lâtifenin, müşahadetullahtır: “Letaif” Arapça bir kelime olup, **“latife”** lafzının çoğuludur. İnsandaki latifeler hakkında ciltler dolusu kitaplar yazılmıştır. Kısaca şöyle diyebiliriz:

İnsanoğlunun ruhunda manevi merkezler vardır ki, bunlar **kalb, sır, vicdan, hafi** ve **ahfa**dır. İşte bunlar **“letaif”** olarak isimlendirilir. Bu latifelerin sultanı ise kalpteki bu latife-i Rabbaniye olan **“sırr”** dediğimiz latifedir. Çünkü Allah'ın manevi cemalinin müşahedesini bu latife vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. Burada Üstadımızın letaiflere ait izahını nakletmekle yetiniyoruz.

"Aziz, sıddık, meraklı kardeşim Refet Bey"

"Mektubunda **letâif-i aşereyi** sual ediyorsun. Şimdi tarikati ders vermek zamanında olmadığım için, tarik-i Nakşî muhakkiklerinin letâif-i aşereye dair eserleri var. Şimdilik vazifemiz ise, istihrac-ı esrar olduğundan, mevcut mesaili nakil değildir. Gücenme, tafsilât veremiyorum. Yalnız bu kadar derim ki:"

"**Letâif-i aşere**, İmam-ı Rabbânî **kalb, ruh, sır, hafî, ahfâ**, insanda anâsır-ı erbaanın her bir unsurdan o unsura münasip bir lâtife-i insaniye tâbir ederek, seyr-i sülûkta her mertebede bir lâtifenin terakkiyatı ve ahvâlinden icmâlen bahsetmiştir."

"**Ben kendimce görüyorum ki**, insanın mahiyet-i câmiyasında ve istidad-ı hayatiyesinde çok letâif var; onlardan on tanesi iştihar etmiş. Hattâ hükemâ ve ulemâ-yı zahirî dahi, o letâif-i aşerenin pencereleri veyahut nûmuneleri olan havass-ı hamse-i zahirî, havass-ı hamse-i bâtına diye, o letâif-i aşereyi başka bir surette hikmetlerine esas tutmuşlar."

"Hattâ avâm ve havas beyinde teâruf etmiş olan insanın letâif-i aşeresi, ehli tarikin letâif-i aşeresiyle münasebettardır. Meselâ vicdan, âsab, his, akıl, hevâ, kuvve-i şeheviye, kuvve-i gadabiye gibi letâifi, kalb, ruh ve sırta ilâve edilse letâif-i aşereyi başka bir surette gösterir. Daha bu letâiften başka sâika, şâika ve hiss-i kablelvuku gibi çok letâif var. Bu meseleye dair hakikat yazılsa çok uzun olur. Vaktim de kısa olduğundan, kısa kesmeye mecbur oldum."(2)

Dipnotlar:

- (1) bk. [Hutbe-i Şamiye, İkinci Zeylinin İkinci Kısmı.](#)
(2) bk. [Barla Lahikası, 270. Mektup.](#)